

Віднянський. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.org.ua/JournALL/xxx/15/1/13.pdf>.

6. Василина Н. Д. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) - держава авторитарного типу (жовтень 1938 - березень 1939 років) / Н. Д. Василина // Архіви України. – 2014. – № 2. – С. 119-128.

7. Вегеш М. М. Закарпаття в контексті центральноєвропейської кризи напередодні Другої світової війни: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. істор. наук. / М. М. Вегеш; Національна академія наук України, Інститут історії НАН України. – К.: [б. в.], 1998. – 30 с.

8. Лисенко О. Деякі тенденції сучасної вітчизняної історіографії Другої світової війни / О. Лисенко // Військово-історичний меридіан. Електронний науковий журнал. – 2013. – Вип. 1. – С. 7-17.

9. Мищак І. Закарпаття напередодні Другої світової війни у працях сучасних українських істориків. / І. Мищак. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13271/20-Mishchak.pdf?sequence=1>.

10. Мандрик М. Український геополітичний чинник у зовнішньополітичній стратегії зарубіжних країн: історичний контекст (кін. 1920-х - 1945 рр.): монографія / М. Мандрик. – Київ; Чернівці: Книги-XXI століття, 2010. – 575 с.

11. Марущенко О. Основні тенденції сучасної історіографії Другої світової війни / О. Марущенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1063-5/4.pdf>.

12. Указ Президента України «Про відзначення 70-річчя подій, пов'язаних із проголошенням Карпатської України» від 12.03.2008 р. № 213/2008 // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 56. – С. 4.

Фігун Н. І.

студентка II курсу ЮФ ТНЕУ

Науковий керівник: д. ю. н., доц.,

професор кафедри кримінального права

та процесу ТНЕУ **Брич Лариса Павлівна**

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ В ЗОНІ АТО ПІД ПРИЗМОЮ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ

На Україну напав ворог. Він не задовільнився тим, що відірвав частину її території — Крим. Він зазіхає і на Донбас. При цьому вчиняє страшенні звірства, які відповідно до визнаних міжнародно-правових актів є підстави оцінювати як порушення права на життя. Зокрема, Володимира Рибак, депутата “Батьківщини”, який хотів поміняти прапор самопроголошеної “Донецької республіки” на український, знайшли зі слідами тортур і розпореним животом [1]. Більше 600 українських бійців, які були в полоні бойовиків, дали свідчення про розстріли, ампутацію рук, вух, статевих органів та розповіли про медичні експерименти над полоненими [2]. Біля покинутих укріплень ДНР в Авдіївці, українськими бійцями було знайдено катівню, де “сепаратисти” мордували і розстрілювали людей. Неподалік від неї знайшли і труп полоненого – невідомого цивільного чоловіка, якого вони спочатку забили до півсмерті, а перед тим, як втекти, розстріляли [3]. Перелік нелюдських

вчинків представників антиукраїнських терористичних сил, що є порушеннями не лише права на життя, а й інших основоположних прав людини можна продовжувати і продовжувати. Вони неодмінно отримають належну кримінально-правову оцінку з боку компетентних органів, в тому числі, судів міжнародної юрисдикції.

Метою ж цієї праці є дослідження того, чи не потягло порушень ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі у тексті – Конвенція) правомірне застосування сили з боку України під час збройного конфлікту на Донбасі.

Україна зобов'язана боронити свій державний суверенітет, територіальну цілісність, права і свободи своїх громадян, в тому числі, й шляхом застосування сили.

Правомірно застосовуючи силу, Україна, відповідно до ст. 1 Конвенції зобов'язана забезпечити права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції. Одним із фундаментальних прав людини є право на життя, яке гарантоване ст. 2 Конвенції.

Ст. 2 Конвенції має матеріально-правовий і процесуальний аспекти. Матеріально-правовий аспект включає позитивні і негативні зобов'язання держави щодо забезпечення права на життя. Позитивні зобов'язання полягають у обов'язку держави захищати життя кожного, хто перебуває на її території. Негативний обов'язок держави полягає у забороні умисно позбавляти життя людину. Водночас у ч. 2 ст. 2 Конвенції вказано: “Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили: а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання” [4]. Процесуальний аспект виявляється у забезпеченні державою права людини на ефективний засіб захисту порушеного права.

Організація Amnesty International задокументувала на кінець вересня та на початок жовтня 2014 р. 20 смертей цивільного населення внаслідок обстрілів і ракетних ударів. Amnesty International повідомляє, що більшість смертей у житлових кварталах стали результатом довільних обстрілів з боку нападників, що використовували зброю, низька точність якої не дозволяла забезпечити розрізнення між цивільними та військовими цілями. Дослідження організації наводить переконливі докази того, що сепаратистські сили проводили обстріли з цих районів, а українські урядові сили в свою чергу стріляли у відповідь. Принаймні в одному випадку урядові війська розмістили артилерійську позицію в житловому районі. Amnesty International стверджує, що обидві сторони цього конфлікту несуть відповідальність за усталену практику довільних атак на густонаселені пункти [5].

Правомірність застосування державою летальної зброї, яка неминуче тягне загибель мирного населення, для придушення заворушення або повстання підтверджена ЄСПЛ [6, п. 199; 7, п. 638]. Проте, застосовувана сила повинна бути строго пропорційною до досягнення дозволених цілей [6, п. 198].

Оцінюючи наведений вище випадок застосування летальної зброї з боку України з точки зору права Конвенції в інтерпретації Європейського Суду з прав людини, можна дійти висновку, що українські урядові сили не мали на меті завдати удару по мирному населенню, тобто порушення з боку України негативних зобов'язань за ст. 2 Конвенції відсутнє. Однак ситуацію потрібно

оцінити на предмет того, чи було вжито ефективні засоби щодо захисту населення, тобто, чи було порушено позитивні зобов'язання. Так, у рішенні у справі «Фіногенов та інші проти Росії» ЄСПЛ зазначає: “Існувала реальна, серйозна і безпосередня загроза масової загибелі людей, і у влади були всі підстави вважати, що насильницьке втручання є неминучим. Відповідно, їх рішення припинити переговори і штурмувати будівлю не суперечило статті 2 ... Всі викладені обставини вказували на те, що рятувальна операція не була досить підготовленою, і відповідно, держава не виконала свої позитивні зобов'язання, що випливають зі статті 2” [7, п. 226].

21 липня 2014 року Олександр Мінченко був заарештований бійцем батальйону “Айдар”, коли він минув контрольно-пропускний пункт, що контролюється проросійськими бойовиками. До цього часу нічого не відомо про нього.

Як свідчить практика ЄСПЛ, зникнення цивільних осіб в умовах воєнних дій може розцінюватися як обставина, що загрожує життю. У рішенні ЄСПЛ у справі «Ісмаїлов проти Росії», зазначається: “Суд неодноразово вказував, що зобов'язання захищати право на життя, згідно зі статтею 2 Конвенції, передбачене в зв'язку із загальним зобов'язанням держави, вимагає, в порядку презумпції, проведення ефективного офіційного розслідування у тих випадках, коли люди були вбиті в результаті застосування сили” [8, п. 91]. У випадку О. Мінченка є підстави припускати, що мало місце порушення позитивного зобов'язання держави щодо гарантування права на життя. Тепер Україна повинна забезпечити ефективне розслідування у подібних випадках, тим самим забезпечити процесуальний аспект ст. 2 Конвенції.

Обов'язок держави захищати право на життя мирного населення і забезпечувати ефективне розслідування порушеного права роз'яснено у рішенні ЄСПЛ у справі «Ісаєва проти Росії»: “Обов'язок захищати право на життя за статтею 2 Конвенції, у взаємозв'язку із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції "забезпечувати кожному, хто перебуває під [його] юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... Конвенції", також вимагає проведення будь-якої форми ефективного офіційного розслідування у разі загибелі людей в результаті застосування сили” [9, п. 127].

У звіті з прав людини ООН зазначається, що на сході України в період від 26 серпня до 15 листопада 2015 року загинули 47 цивільних жителів. Більшість із цих випадків пов'язані з мінами і розтяжками, заявили в ООН і наголосили на необхідності якнайшвидшого розмінування території [10].

У дванадцятому репортажі із циклу “Восток” Мустафи Найєма зображено, як українські військові ставлять розтяжки в лісі. Точних карт мінних полів і розтяжок немає ані у бойовиків, ані у солдатів української армії. «Впродовж багатьох років після закінчення АТО в цих лісах будуть гинути тварини, мисливці, туристи, грибники, – зауважує автор репортажу [11].

Виходячи з правових позицій ЄСПЛ [6, п. 199; 7, п. 638] вважаю, що встановлення мін-розтяжок в умовах АТО не є порушенням негативного зобов'язання держави за ст. 2 Конвенції. Проте, застосування цього виду летальної зброї, небезпечної для життя мирних жителів, має супроводжуватись необхідними в таких випадках засобами перестороги і захисту мирного населення.

Наприклад, 10 лютого 2016 року біля Мар'їнки на міні підірвався цивільний мікроавтобус. За словами речника Адміністрації президента України з питань АТО Андрія Лисенка, водій знехтував попереджувальними знаками

про мінну небезпеку. Троє людей, які були у мікроавтобусі, загинули на місці. І ще одна людина поранена [12]. В даному випадку є підстави констатувати відсутність порушення ст. 2 Конвенції з боку України, оскільки держава виконала свої позитивні зобов'язання, розмістивши попереджувальні знаки.

Таким чином, здійснене дослідження дає підстави для висновку про правомірне застосування Україною сили, в тому числі летальної зброї, для подолання тероризму в окремих районах Донецької та Луганської областей. Водночас, слід підкреслити, що використання артилерійських установок, мін-розтяжок – зброї, що має не вибіркочу вражаючу дію, повинно супроводжуватися вжиттям адекватних заходів для захисту мирного населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. У Слов'янську сепаратисти захоплюють людей у полон за українську мову та анекдоти про георгіївську стрічку // NEWSru.ua — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.newsru.ua/ukraine/05may2014/polon.html>.
2. Бойовики проводять над полоненими хірургічні експерименти // Znaj.ua — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://znaj.ua/news/regions/2172/bojoviki-provodyat-nad-polonenimi-hirurgichni-eksperimenti.html>.
3. Мешканець Авдіївки розповів про звірства ДНР у своєму місті // ZAXID.NET — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?meshkanets_avdiyivki_rozpoviv_pro_zvirstva_dnr_u_svoyemu_misti_video&objectId=1317116.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод — [Електронний ресурс]: Режим доступу// http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
5. Обидві сторони конфлікту відповідальні за напади невібіркового характеру у східній Україні // Amnesty International — [Електронний ресурс]. — Режим доступу // <http://amnesty.org.ua/nws/obidvi-storoni-konfliktu-vidprovidalni-za-napadi-nevibirkovogo-harakteru-u-shidnij-ukrayini/>.
6. Решение ЕСПЧ по делу «Исаева, Юсупова и Базаева против России» от 24 февраля 2005 г., заявления №57947/00, 57948/00, 57949/00, п. 198, п. 199. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.srji.org/resources/search/7/>
7. Решение ЕСПЧ по делу «Финогенов и другие против России» от 20 декабря 2011 г., заявления №18299/03, 27311/03. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ip-centre.ru/assets/files/cases/CASE-OF-FINOGENOV-AND-OTHERS-v.-RUSSIA.pdf>.
8. Решение ЕСПЧ по делу «Исмаилов и другие против России» от 26 ноября 2009 г., №33947/05, — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.srji.org/upload/iblock/eff/case_of_ismailov_and_others_v._russia_russian_translation_by_the_russian_justice_initiative.pdf.
9. Решение ЕСПЧ по делу «Исаева против России,» от 24 февраля 2005 г., заявление №57950/00, п. 127. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.srji.org/upload/iblock/b8d/20071115_khamila_isayeva_6846_02.pdf.
10. ООН: понад 9 тисяч людей загинули через конфлікт на сході України// Радіо Свобода — [Електронний ресурс]: Режим доступу// <http://www.radiosvoboda.org/content/news/27416413.html>.

11. Цикл “Восток”. Фільм дванадцятий. “Красний лиман”// Громадське телебачення — [Електронний ресурс]: Режим доступу// <http://www.hromadske.tv/society/tsikl-vostok-film-dvenadtsati-krasnyi-liman/>.
12. Біля Мар'їнки на міні підірвався цивільний мікроавтобус// Радіо Свобода — [Електронний ресурс]: Режим доступу// <http://www.radiosvoboda.org/media/video/27543621.html>.

Швачка В. Ю.

к.ю.н., доцент, декан юридичного факультету,
Київський університет ринкових відносин

ФОРМА ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

В сучасних реаліях українського державотворення останнім часом все більшого значення набувають ідеї децентралізації, вдосконалення форми держави, внесення змін до Конституції України та впровадження державно-правових реформ. А це в свою чергу, потребує наукового дослідження форми державного устрою, як складової форми держави, що в тому числі, розкриває і проблеми територіальної організації та здійснення державної влади.

На думку В.Л. Толстенка, одним із перших кроків правового осмислення та прогнозування подальшого розвитку України є звернення до питання державного устрою в аспекті визначення шляхів його вдосконалення та з'ясування того, який саме тип державного устрою є найбільш адекватним тим суспільно-політичним, економічним та національно-культурним реаліям, що постали перед сучасною Україною [7, с. 91].

В той же час саме поняття «форма державного устрою» як складова форми держави потребує уточнення, оскільки в сучасній юридичній літературі останнім часом зазнає певної критики, у зв'язку з його використанням в двох значеннях. Так, у широкому розумінні державний устрій охоплює коло питань, що стосуються державного ладу в цілому або взагалі вживається як синонім форми держави. У вузькому ж трактуванні даний термін використовується для визначення саме територіальної організації державної влади. У зв'язку з цим ряд авторів сучасності поняття «державний устрій» замінюють на такі поняття як «форма територіально-політичного, політико-територіального або державно-територіального устрою». На думку автора, всі ці поняття можна вважати синонімами, оскільки вони відображають внутрішню будову держави.

Саме форма державного устрою, на думку, О.В. Зайчука, та Н.М. Оніщенко характеризує: а) принципи розподілу держави на складові частини; б) управлінську діяльність держави та організацію населення на її території; в) можливості реалізації прав та інтересів національних меншин щодо самовизначення шляхом надання тій території, де вони проживають, певних пільг із самоврядування; г) взаємодію між центральними, регіональними та місцевими органами влади. [6, с. 98].

Отже, форма державного устрою, за своєю суттю є елементом форми держави, який характеризує внутрішню будову держави, територіальну організацію влади та спосіб (порядок) розподілу території держави на адміністративно-територіальні одиниці, взаємодією між ними у межах держави.

Форма державного устрою завжди має відповідне правове закріплення, вона фіксується у конституції, законах та підзаконних актах. Хоча слід мати на